

Nguyen Phan Que Mai
Dainuojantys kalnai
 (ištrauka)

Iš anglų kalbos vertė Asta Morkūnienė

Mano senelei, mirusiai per Didįjį Bada, mano seneliui, kurį pražudė Žemės reforma, ir mano dėdei, kurio jaunystę sumaitojo Vietnamo karas. Milijonams žmonių, vietnamiečių ir ne vietnamiečių, praradusių gyvybę kare. Lai mūsų planeta daugiau niekada nepatiria ginkluotų konfliktų.

<...>

Raudoni tiškai ant baltų grūdų
 Hanojus, 1972–1973

Žingsniuojam į mokyklą, senelė laiko mane už rankos. Saulė – lyg didžiulis kiaušinio trynys, dirščiojantis tarp virtine išsirikiavusių namų skardiniais stogais. Dangus toks mėlynas kaip mamos mėgstamiausia palaidinė. Susimąstau, kur dabar mama. Ar surado tėtį?

Pažemiu nušniokščia vėjo gūsis, siūbteli sukuriuojančių dulkių debesis, ir aš paskubom sugniaužiu švarkelio apykaklę. Senelė pasilenkia, man prie nosies prispaudžia skepetą. Kita plaštaka pati prisidengia veidą, jai ant rankos kadaruoja mano mokyklinis krepšys.

Vos dulkės nusėda, žingsniuojam toliau. Klausausi įtempusi ausis, bet niekur negirdėti nė menkiausio paukščio čirptelėjimo. Dairausi, bet palei mūsų taką – nė gėlytės. Žolė, ir ta neželia, tik krūvos plytgalių ir sumaigyto metalo.

– Guava, atsargiau. – Senelė trūkteli mane tolyn nuo bombos išrausto kraterio krašto. Vadina mane pravarde, nes nori apsaugoti nuo piktųjų dvasių, kurios, kaip ji tiki,

sklando virš žemės, tik ir tykodamos pagrobtį kokį dailų vaiką. Andai sakė, kad tikrasis mano vardas Huong, kuris reiškia „aromas“, o tai jas tikrai priviliotų.

– Šiandien, kai grįši namo, gausi mūsų gardžiausio valgio, Guava, – sako man senele.

– Phở makaronų sriubos? – Taip apsidžiaugiu, kad vos neklupteliu.

– Taip... Prasadėjus bombardavimams, nebegalėjau gaminti maisto. Bet dabar tyku, tai atšvėsime.

Bet atsakyti nespėjau: ramybės valandėlę suaižo sirena. Iš garsiakalbio, pririšto prie medžio, pliūpteli moteriškas balsas:

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus kryptimi skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – šimtas kilometrų.

– Ôi tròi đát oi!¹ – Senelė šaukiasi dangaus ir žemės pagalbos. Leidžiasi tekina, kartu tempdamasi ir mane. Iš aplinkinių namų paplūsta žmonių srautai – tarsi skruzdės iš suniokoto skruzdėlyno. Tolumoje kaukia sirenos, įtaisytos ant Hanojaus operos stogo.

– Čionai!

Senelė pripuola prie slėptuvės, iškastos kelkrašty. Nustumia į šalį sunkų betoninį dangtį.

– Nėra vietos! – iš gilumos surinka balsas. Apskritoje duobėje, kurioje daugiau nei vienas žmogus nė netilptų, pusiau stovi, pusiau klūpo vyriškis. Drumzlinas vanduo jam semia krūtinę.

Senelė skubinasi užstumti dangtį. Tempiasi mane prie kitos slėptuvės.

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus kryptimi skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – šešiasdešimt kilometrų. Ginkluotosios pajėgos, ruoškitės atsakyti ugnimi. – Moters balsas skamba primygtinai. Nuo sirenų kaukimo užgula ausis.

Viena slėptuvė, kita, trečia – visos užimtos. Žmonės priešais mus blaškosi į šalis lyg paukščiai sulaužytais sparnais, palieka numestus dviračius, vežimėlius, krepšius. Maža mergaitė stovi vienui viena ir spiegdama šaukiasi tėvų.

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus kryptimi skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – trisdešimt kilometrų.

Baimės kaustoma aš tokia nevikri, kad suklumpu ir griūvu.

Senelė mane trūkteli, pastato ant kojų. Mano mokyklinį krepšį bloškia šalikelėn,

pasilenkia ragindama šokti jai ant nugaros. Ir pasileidžia bėgti, rankomis apsvijusi man kojas.

Griausmas vis artėja. Iš tomos ataidi sproгимų drioksnėjimas. Prakaituotomis rankomis laikausi įsikibusi senelės pečių, veidu įsikniaubiu jai į kaklą.

– Gyventojų dėmesiui! Gyventojų dėmesiui! Hanojaus kryptimi skrenda amerikiečių bombonešiai. Nuotolis – šimtas kilometrų.

– Bėkit į mokyklą! Jie nebombarduos mokyklos! – šaukia senelė pulkeliui moterų, glėbyje ar ant nugaros nešančių mažus vaikiukus. Sulaukusi penkiasdešimt dvejų, senelė vis dar stipri. Tekina aplenkia moteris, pasiveja bėgančiuosius priekyje. Šokčiodama jai ant nugaros, panardinu veidą į jos ilgus juodus plaukus – jie kvepia visai taip pat, kaip ir mano mamos. Tol, kol dar galiu alsuoti jos kvapu, aš saugi.

– Huong, bėgam kartu.

Gaudydama kvapą, senelė stabteli prie mano mokyklos, pritupia. Nusitempia mane į kiemą. Bloškiasi į tuščią slėptuvę visai prie pat klasės. Šalia įsmunku ir aš, vanduo pakyla iki juosmens, sugriebia it lediniais pirštais. Toks šaltas. Žiemos pradžia.

Senelė pakelia rankas, sugraibiusi užstumia dangtį. Apkabina mane, jos širdies dunksėjimas pulsuoja man kraujyje. Dėkoju Budai už tokią dovaną – slėptuvę, kurioje sutelpame abi. Baiminuosi dėl savo tėvų kažkur mūšio lauke. Kada jie sugrįš? Ar kada matė dėdę Datą, dėdę Tuaną ir dėdę Sangą?

<...>

Būrėja

Ngeano provincija, 1930–1942

<...>

Iš miego mane išplėšė bildesys – pačioj nakties aky iš kažkur sklindantis ritmingas, duslus dundėjimas.

– Kas tokiu metu kelia šitokią triukšmą? – pasiskundžiau sukdamasi ant šono, bet ponია Tu, ūkvedė, ramiausiai knarkė šalia manęs. Jos pavardė Tu reiškia „tikra gražuolė“, bet jeigu jums tektų su ja susidurti, iš pradžių turbūt išsigąstumėt. Gilus vingiuotas randas kerta jai skruostą nuo burnos iki kairės akies. Dešinys skruostas lyg patišęs, išraizgytas daugybės smulkulyčių raukšlelių. Vis dėlto ponია Tu tokia ne iš prigimimo. Prieš daugelį

¹ O Dieve! (viet.)

metų, dargi anksčiau, nei iššokau mamai iš pilvo, gaisras prarijo didžiąją dalį Vin Fuko kaimo, ponios Tu namus paleido plėnimis, pražudė jos vyrą ir du sūnus, vos neatėmė gyvasties ir jai pačiai. Mano mama parsivežė ponią Tu į mūsų namus, išslaugė. Pasveikusi ponija Tu nusprendė likti dirbti pas mus. Per daugelį metų tapo šeimos nare.

Praėjus dar virtinei metų, Guava, ta pati ponija Tu rizikuos gyvybe, gelbėdama mane ir tavo motiną.

Vis dėlto tą ankstyvą rytą, pažvelgus į ūkvedę, baugiai mano pilve įsiplasnų sparnai iškart nurimo. Jaučiausi dėkinga, kad pastarąsias kelias naktis ji sutiko apšviesti savo kambarį ir palaikyti man draugiją.

– Pabusk, tetule Tu. Koks čia triukšmas? – sukuždėjau, bet ji knarkė kaip knarkusi.

Smūgiai sudunksėjo primygtinai. Žiovaudama pasikėliau iš patalo. Apsigrabaliojusi tamsoje susiradau medines klumpes. Išėjau iš miegamojo, nukaukšėjau ilgu koridoriumi, vedančiu pro didįjį kambarį, kuriame sandėliuodavome laukų derlių. Slinkau pirmyn, ieškodama kelio apčiuopomis. Nors stengiausi judėti labai atsargiai, vis tiek galva kaukštelėjau į verčiamas erhu² ir net krūptelėjau tyliai sudūzgius dviem instrumento stygomis. Tylomis išplūdaui brolių, kam pakabinęs instrumentą taip žemai, tarsi neužtektų ir tų kraupių aimanų, kurias dviem stygomis išgaudavo jis pats. Praėjau svetainę – joje ant stalo degė žibalinė lempa, jos šviesa liejosi ant lakuotos, perlamutru inkrustuotos sofos. Medinė pakyla rėmėsi į žemę keturiomis stipriomis kojomis – kušetė, ant jos dažnai sėdėdavo tėvas, vaišindamas svečius. Masyvios brangaus geležinio limo medžio³ kolonos apačioje rėmėsi į plytines grindis, viršuje siekė lubas. Dar viena žibalinė lempa žvelgė į mane iš aukštai – nuo šeimos altoriaus. Ant sienos pakabintos dvi poliruotos plokštės su poezija, surašyta Nôm – senoviniu vietnamiečių raštu.

Klausydamosi, iš kur sklinda triukšmas, išnirau į kiemą priešais namą. Ten, mėnesienos skalaujamas, mano tėvas pakėlė storą medinę grūstuvę, stipriai trenkė ją į akmeninę pietą. Kampuotas jo veidas ir raumeningos rankos blizgėjo nuo prakaito. Jis kūrė ryžius, bet kodėlgi nepasikvietė pagalbon darbininkų?

Netoli nuo jo ant taburetės sėdėjo ir mama, ant bambukinio padėklo kresčiojo sugrūstus ryžius. Jos rankos trūkčiojo pirmyn ir atgal, kad išsipukštytų ryžių žievelės. Judėjo taip grakščiai, kad, jei ne priešais ją plazdanti išaižų marška, pamanytum – šoka.

² Tradicinis kiniškas dvistygis styginis instrumentas.

Tik dabar prisiminau šeimos tradiciją: pirmuosius naujojo derliaus ryžius tėvai visada paruošia patys ir paaukoja protėviams. Derlių mūsų laukuose pradėjo imti kaip tik vakar, o savo triūso vaisius supylė po logano medžiu.

– Mama! Tėti! – Nušokavau penkiomis laiptelių pakopomis iš verandos į plytomis grįstą kiemą.

– Pažadinome tave, Dieu Lan? – Tėvas pasisiekė rankšluostį, persibraukė veidą. Iš sodo jam už nugaros atsklido vabzdžių choras. Tvirtuose šoninio sodo gilumoje negarsiai mūkaudami bruzdėjo naminiai buivolai ir karvės. Tik vištos bambukiniuose narvuose buvo dar visai tylios.

– Katyte, eik atgal į lovą. – Mama, skirtingai nei tėtis, buvo prietaringa ir vadino mane pravarde, kad apsaugotų nuo piktųjų dvasių.

– Na štai. Šita dalis paruošta. – Tėvas supylė piestos turinį į bambukinį krepšį. Prišokau jam padėti, plaučius užtvindė ryžių kvapas.

Nunešiau krepšį mamai, kuri apžiūrinėjo baltus grūdus ant savo bambukinio padėklo, paskui supylė juos į keramikinę urną.

– Kaip tau patinka mokytojas Finas, Dieu Lan? – Tėvo balsas peršaukė grūstuvo dunksėjimą. Jis buvo toks užsiėmęs, pasišnekėti beveik nerasdavo laiko.

– Jis nuostabus, tėti.

Mokytojas Finas buvo mokslavyris, kurį tėvai ką tik pasamdė mokyti mano brolio Kongo ir manęs. Vienintelė mokykla visame mūsų rajone buvo per toli, be to, skirta tik berniukams. Mudu su Kongu visada mokėmės namuose, turėjome savo mokytoją. Neseniai tėtis nuvyko iki pat Hanojaus ir iš ten parsivežė mokytoją Finą – šis pasirodė prie mūsų vartų su buivolo traukiamu vežimaičiu, prikrautu knygų. Dauguma mano kaimo mergaičių mokosi tiktai gaminti valgi, skalbti, paklusti, dirbti laukuose, o štai mane mokė skaityti ir rašyti, ir ne bet kas, o mokslavyris, keliavęs po pasaulį, pasiekęs net pačią Prancūziją. Man jau pradėjo patikti nuotyčiai, kurių gausiai rasdavau jo knygose. Mokytojas Finas ir apsigyveno su mumis, vakariniame namo korpuse.

– Džiaugiuosi, kad jis moko judu su Kongu prancūzų kalbos, – tarė tėvas.

– O aš nesuprantu, kodėl jie turėtų jos mokytis, – atsiliepė mama, ir aš iš visos širdies jai pritariau. Prancūzai okupavo mūsų šalį. Savo akimis esu mačiusi prancūzų kareivius, mušančius ūkininkus kaimo gatvėje. Kartais jie įsiverždavo į mūsų namus,

³ lim *Erythrophleum fordii*. Vietname, Taivane ir pietryčių Kinijoje augantis medis, nykstantis dėl itin vertingos medienos.

ieškodavo ginklų. Mūsų provincijoje ūkininkai ir darbininkai rengdavo prieš juos nukreiptas demonstracijas. Mano tėvai nesikišdavo. Baiminosi smurto ir manė, kad prancūzai anksčiau ar vėliau sugrąžins mūsų šalį mums ir be kraujo praliejimo.

Tėvas nustojo kulti ryžius ir prašneko tyliau:

– Juk žinai, kaip aš neapkenčiu tų svetimšalių. Jie užsibuvo čia daugiau nei šešiasdešimt prakeiktų metų per ilgai, savo rinkliavomis ir mokesčiais vis apiplėsdami mus iki siūlo galo, žudydami nekaltus žmones. Bet išspirti juos lauk galėsime tik tada, kai sugebėsime juos suprasti.

– Ar kaip tik tai ir daro imperatorius Bao Dai? Mokosi Prancūzijoje, kad išvaduotų mus nuo jų? – paklausė mama atkišusi padėklą, aš ant jo pyliu iškultus ryžius.

– Vis dėlto žmonės šneka, kad iš jo prancūzai pasidarys marionetę. Argi nebūtų jiems idealu valdyti mus mūsų pačių imperatoriaus rankomis? – atsiliepė tėvas ir vėl ėmėsi kulti.

Pabaigėme darbą. Mūsų sodo pusėje sparnais suplasnojo gaidys, padangėn nuskriejo žvalus jo balsas. Prie jo prisijungė ir kiti, skardžiu giedojimu ragindami saulę pabusti.

Iš kaimo pagodos atsirito būgno dundėjimas, skelbiantis penktojo laiko tarpsnio pabaigą – buvo penkios ryto.

Į kiemą atskubėjo ponია Tu. Sugriebė mane į glėbį.

– Kodėl tu ne lovoje, Katyte?

– Šiandien aš – mažoji ūkininkė, tetule. – Užuodžiau nuo jos drabužių dvelkiantį malonų kvapą: arekų riešutų ir betelio lapų.

Ji nusišypsojo ir pažvelgė į mamą.

– Atleisk, sese, pramigau.

– Nieko tokio, sese. Juk vakar triūsei iki panakčių.

Paėmusi iš mamos rankų lygmalai baltų ryžių pripiltą urną, ponია Tu nuskubėjo per kiemą virtuvės pusėn.

Iš už rytinio horizonto išsiveržė rausvo šytėjimo pluoštas. Medžiuose suokė paukščiai. Pirmieji saulės spinduliai sublykčiojo ryžių išaižose man po kojomis. Paėmiau šluotą, sušlaviau saulės šviesą į krūvą.

Mama nunešė padėklą ant verandos laiptelių prisėdusiam tėvui. Išpilstė garuojančią žaliąją arbatą į nefritinius puodelius.